

strokami poljedelstva, in le skromna manjšina dela in služi pri rudarstvu, industriji ali v kakem drugem poklicu.

Večjih poljedelskih podjetij je v deželi pač jako malo; saj je pa na Kranjskem vseh velikoposestnikov samo nekaj nad 100, in še med temi jih poseduje nekaj le večje kmetije. Nekaj velikoposestnikov, „grajščakov“, je seveda še vedno na Kranjskem, akoravno se je v zadnjih 40—50 letih, po 1848. l. namreč, marsikatero velikoposestvo ali „grajščina“ porazdelila in poprodala. Srednje velikih posestev bilo je pač še pred omenjenim letom precej, in danes obstoji iz njih večina dežele. Vender grede tudi ta srednja posestva isto rakovo pot, kakor velika posestva. Tudi ti ljudje čim dalje bolj parcelirajo in poprodajajo, in v kratkem bomo mogoče lahko trdili, da so na njih mesta stopile, in to posebno na Notranjskem in Dolenjskem, majhne in prav majhne kmetije. Kje pač tiči vzrok temu rastočemu razdeljevanju posestev? Ako zgubi posestvo svojega dosedanega lastnika, tedaj preide navadno, posebno v zapuščinah, celó v tuje roke; vender ne vedno. Iz jednega ali družega povoda, posebno če ima več dedičev, razdeli kmet svoje, že tako ne veliko posestvo: na ta način nastanejo potem iz jedne trdne kmetije male kočarije, tudi „kajžarije“ imenovane, ki so v malem številu bile že pred 1848. letom. Dostikrat pa je kmet prisiljen še pred smrtjo, v svojem interesu, svoje lepo posestvo razkosati: prej ali slej pride ali po slabi letini ali kaki drugi nadlogi v stisko, da mu zmanjka denarja. Sedaj pa naj plača davek, ali si nakupi živine itd. Vpraša se s čim? Poljskih pridelkov gosposka oblast ne jemlje, čaka tudi ne za kmeta ugodnejšega časa; izposoditi si denar, pa je bilo prejšnje čase težka stvar. V celi kranjski deželi je bil jeden sam zavod, ki bi mu morda ustregel, ali manjkalo je v tistih časih posredovalcev (cdvetnikov, notarjev); in tako je bil kmet prisiljen, storiti zadnji, za njegovo delovanje jako neugoden korak: odprodati jedno, dve parceli svojega posestva. — Pomanjkanje denarja v nujnih potrebah je bilo mogoče in marsikje še dandanes glavni vzrok poprodavanju, manjšanju večjih posestev. — Arondirana so posestva največ na Gorenjskem, pa tudi še nekatera na Notranjskem in gorenjem delu Dolenjskega. Najbolj parceliran pa je svet, kjer rase vinska trta, kakor v srednjem in južnem delu Dolenjskega in na Vipavskem, in posebno še v Beli krajini. — Jedno smemo z malim ponosom srečno imenovati za našega kmeta, da, kar ima, lahko po vsej pravici imenuje svojo last; najemnikov je izmed naših kmetov le jako malo, in če vzame kateri kako posest v najem, tedaj ima navadno tudi še nekaj, kar lahko imenuje svoje.

V soglasju s kakovostjo zemlje je gozdarstvo zelo razvito na Notranjskem in Gorenjskem. Živinoreja pri naša deželi še najbolj masten dobiček, ker se marsikatera živinica proda v sosedne dežele. Posebno se radi pečajo z odgojo mlade živine. Na Gorenjskem (v Bohinju in kamniškem okraju) napreduje mlekarija, mej tem ko se s pitanjem goveje živine pečajo le večji posestniki; s svi-

njami in prešiči pa so na najboljšem glasu Dolenjci, ki napravijo, posebno manj premožni, ž njimi dober in lahek dobiček; tudi kuretnino nosijo Dolenjci zelo pridno na trg.

Poljskih pridelkov (pšenice, rži in turšice) pridelava dežela komaj ali še ne, za domačo rabo; dovaža se žito z Ogrskega in Hrvatskega. S pridelki, ki igrajo v trgovini veliko vlogo (tabak in sladkorna repa), se pa kranjska dežela malo da ne nič ne ukvarja; z nasejanjem hmela so se napravili prvi poskusi v Savski dolini. Lanu se čim dalje manj vseje, če tudi so v prejšnjih letih s tem semenom napravili po mešetarjih vedno dobre kupčije; tudi konoplja se malo ceni. Vina je pač dežela prej, predno je nastopila trtna uš, jako veliko pridelala; vender se tudi tedaj vina ni spravilo veliko v trgovino, ker so je doma zelo čislali in zavživali. — Upati smemo po storjenih poskusih, da se v prihodnjem desetletju na novo zasade vsi uničeni vinogradi, in da se povrnejo, kar se vina tiče, nekdanji dnevi.

Rekli smo, da se le majhen del prebivastva peča z industrijo. Domače industrije je omeniti: naprava žime in žimnic, kakor tudi rešet iz konjske dlake (Stražišče pri Kranju), izdelovanje čipk v Idriji in okolici, slamnarija (v okolici Mengša in Kamnika), in posebno še industrija z lesom, takozvana „ribniška roba“. V manjši množini se izdeluje doma: sukno, koci, platno itd.

Večja industrijalna podjetja se nahajajo v Ljubljani, na Gorenjskem (za železo), v Idriji (za živo srebro in cinober), v Zagorju (za steklo) itd. v Litiji.

Vender Kranjsko, kar se tiče industrije, ne zavzema imenitnega mesta mej drugimi deželami.

Nekoliko številčk.

Človeški družbi je pred vsem potrebno zemlje, ker na njej rastejo za vsakdanjo hrano potrebna živila. Zemlja je in ostane tista dobra mati, ki nas siti, in zato je poljedelec v človeški družbi najvažnejši. Odkar se plačujejo davki v denarjih, začelo se je šteti, koliko rodovitne zemlje pride na kmeta, koliko na grajščake ali veleposestnike. Pri sestavljanju davčnih map so našli nekaj teh številčk. Te številke govore glasno, a veselega ne povedo ničesar.

V Avstriji tostran Litve, to je v deželah, ki so zastopane v državnem zboru, je okoli 800 davčnih okrajev. Mej njimi je samo 82 okrajev, kjer ni nobenega tako velikega posestva, da si bilo od njega 1000 gld. ali več zemljiškega davka plačati, pač pa je v vsakem davčnem okraju vsaj kako veleposestvo manjšega obsega. V 382 davčnih okrajih je več veleposestev; 40% vsega tega avstrijskega veleposestva ima v več davčnih okrajih svoj svet, 13% pa v več kronovinah.

Na Dolenjem Avstrijskem, na Češkem, na Moravskem in v Šleziji ni nobenega davčnega okraja, kjer bi ne

bilo kacega večjega ali manjšega veleposestva. Na Dolenjem Avstrijskem obsega veleposestvo 25% vseh zemljišč te kronovine. Izmej 381 oseb, ki so lastniki teh veleposestev, ima 75 oseb vsaka po več kakor 2000 oralov sveta. Teh 75 veleposestnikov ima v svojih rokah 16% vse dolenjeavstrijske zemlje. Mej temi veleposestniki jih je 62, ki imajo več kakor 2000 in manj kakor 10.000 oralov sveta, osem jih je, ki imajo več kakor 10.000 in manj kakor 20.000 oralov sveta, pet jih je pa, ki imajo celo nad 20.000 oralov velika posestva.

K tem veleposestvom pa ne spadajo samo zemljišča, ampak tudi še 117 gradov, 30 žag, 4 žganjarne, 8 različnih tovarn, 32 opekarn, 60 minov, 18 kamnolomov, 6 apnenc (te so seveda velike, tako da gore neprestano), 2 glažuti, 6 pivovarn, 73 gostiln, 24 pošt, 1 lekarna, več toplic itd. Katoliška cerkev ima v tej kronovini v svoji posestni brez župniških zemljišč 115.000 oralov zemlje. Samo samostan Lilienfeld ima okoli 37.000 oralov sveta. Po poročilih deželnega odbora dolenjeavstrijskega, predloženih deželnemu zboru, ima jedno kmetско posestvo na Dolenjem Avstrijskem povprek po 26 oralov sveta. Če bi se ta zemlja, ki jo ima zgoraj navedenih 75 veleposestnikov, katera posestva merijo od 2000 do 20.000 oralov, razdelila po meri kmetških posestev, torej na posestvo po 26 oralov, napravilo bi se iz nje 22.000 kmetških gospodarstev, vsako po 26 oralov, iz cerkvenega zemljišča, ne vstevši župnijska posestva, bi se pa napravilo 4700 kmetških gospodarstev.

Toda dolenjeavstrijski veleposestniki so še berači v primeri z veleposestniki na Češkem, na Moravskem, v Šleziji in v Galiciji. Na Moravskem poseduje 145 veleposestnikov 24% vse moravske zemlje, mej temi 10 veleposestnikov 5%, 4 osebe 2%, 1 oseba 5% vse zemlje. Duhovščina je lastnik 3½% vsega sveta. V Šleziji ima 36 veleposestnikov 26% in cerkev 10% vse šlezijske zemlje. V Galiciji poseduje samo 45 večjih veleposestnikov 700.000 hektarov t. j. okoli 1.300.000 oralov ali 9% vse gališke zemlje. Češka ima okoli 10.000.000 oralov zemlje. 362 veleposestnikov poseduje od te zemlje čez 2.000.000 oralov, približno 28% vse češke zemlje. Najubožnejši mej temi magnati ima v lasti okoli 11.000 oralov in po katastru kaci 114.000 gld. dohodkov na leto. Največji veleposestnik na Češkem ima blizu 300.000 oralov zemlje, čistega dobička po davčnem katastru pa čez 1.000.000 gld. na leto. Seveda so na teh prostorih tudi velikanske tovarne, žage, malni, opekarne, apnenice, rudarstva itd. Katoliška cerkev ima okoli 200.000 oralov polja, lepe gozde, razne tovarne, več rudnikov, 51 pivovarn, 19 parnih in več navadnih žag, 21 velikih opekarn in 5 žganjarn.

Gozdov je v Avstriji tostran Litve okoli 20.000.000 oralov. Čez 1¾ milijona oralov teh gozdov je lastnina veleposestev ki so vezana in se imenujejo fidejkomisi. Ta veleposestva se ne smejo prodati, ker je njih namen, skrbeti za to, da se plavokrvnežem vedno dobro godi.

Če bi se češka zemlja razdelila tako, kakor smo zgoraj računali, namreč na posestva po 26 oralov, bi se iz posesti 362 čeških magnatov napravilo 102.000 kmetških gospodarstev, iz cerkvenega zemljišča pa 7400 kmetških gospodarstev.

Poučni in zabavni del.

O Raičevi 70letnici.

Slavimo slavne može!

(Konec.)

V svojej navdušenosti do skrbi narodove omike in napredka vsklikol je večkrat: „Dajte mi šolo v roke in gibljem ves svet!“ — Kaj pa Raičevi stanovski tovariši? Še za njegovega života so bili, ki jim je opravičeno očitati mogel, da so mračnjaki, ki skrbijo le za svoje žepe in svoje sorodnike, namesto da bi bili, k čemur so po svojem sv. stanu poklicani, pravi učitelji, ljubitelji in prosvetitelji narodu. Kaj bi porekel še le dan danes? V hladnem grobu svojem bi se obrnol zvedevši, kako tovariši njegovega stanu, večinoma skoraj, bijejo njegovim vzvišenim vzorom kruto v obraz. Bojijo se socijal-demokratizma, kakor vrag križa, a ne pomislijo, da le neuko ljudstvo, ki si ne more v svojej neomiki pomagati v raznih pripetivših se mu neznosnih slučajih, poprijelo se bo z vso silo naukov demokratizma, — glej! na Hrvaško! — samo nauki sv. vere ga ne bodo mogli takrat tolažiti, osobito ako jih ne razumeva do jedra, kar je jedino le po kolikor mogoče vsestranskej, temeljitej naobrazbi ljudstva mogoče. Kam plovemo? —

Ko so obveljale nove šolske postave, postal je B. Raič, tako rekoč, duša in telo domače šole. Razžalostilo ga je, da so morali otroci I. razreda sedeti, pisati itd. na tleh. Napel je vse sile, da se je temu opomoglo in so se pripravili dve primerni šolski sobi. Ker je vsled števila šolskih otrok zakon zahteval razširiti šolo v večrazrednico, nanesel je slučaj, da se je po Raičevem ne malem prizadevanji kupila druga hiša in zraven nje velik vrt v šolske namene. Ako se sedaj na tem vrtu stavi novo šolsko poslopje, je v prvej vrsti vzrok pokojni Raič. Bil je ves čas načelnik in izvzemši jedno upravno dobo tudi šol, ogleda pri sv. Barbari v Haložah. Jako ga je veselilo, ako je mogel zato šolo pridobiti za šolo vnetih, domoljubnih in naobraženih učiteljic, kar se mu, žal! ni posrečilo vsakokrat. Pripetilo se je jedenkrat, da pride takratni kr. šol. ogleda poznejši deželni glavar gosp. Wurmbbrand — rodom Haložan — nadzorovat šolo. Učitelj je imel obravnavati primerjaje toplo in tlakomer. Ne ve se vsled česar je tako zabredel, da po njegovem poučevanju sodé, ni sam več vedel teh dveh razločevati, kako še le otroci. Na željo grota W. prevzel je Raič pouk in ga nadaljeval ter dovršil tudi v drugih predmetih tako izborno, da ga je pred vsemi učenci pohvalil kot vzornega učitelja. Sploh se je kazal, kot popolnoma več v pedagogiki, imel je skoraj vse pedago-